

A három szakállas esete Szegeden, a Nagyokkal

Kokas Károly

Régi történet, melyben a szerző elmeséli, hogy a Nobel-díjasokkal zsúfolt Szegeden nem a fluxus kondenzátor, s nem is a kvantum oszcilloszkóp segítségével, hanem egészen hagyományos varázslással is fel lehet emlegetni a régi időket, amikor alig 45 évvel ezelőtti dolgokat láthatunk újra, akár 3D-ben is, hamisítatlanul... s persze az igen ifjú titán, Monok úrfi részvételével.

(Az időutazó könyvtáros újabb utazásai, meg Penge, a macska)

Régen történt már ez az eset, nem is biztos, hogy mindenben pontosan emlékszem rá, de azért megpróbálom felidézni és elmesélni, mert bár akkor nagy izgalmakat ez nem váltott ki ott, helyben, de azért van néhány tanulsága.

Téli időben volt, mert nagy hó vette körül az épületet. A Zászló utcai portáról szóltak föl, hogy valaki engem keres. Kérdeztem, kicsoda, azt mondták, nem mutatkozott be. Lementem hát. Így találkoztunk. Mindjárt elsőre az jutott eszembe, ez valami „garabonciás”! – furcsa, régimódi fekete öltönye volt, és a ruhája fölött egy nagy fekete, ósdi köpenyt hordott, olyat, mint a viktoriánus Angliában a kocsisok. Amúgy is az egész külseje, kalapja, mindene vagy 100 évesnek nézett ki: nem azért, mert kopott volt, hanem mert olyan avított és ódivatú. Ami külön feltűnt, hogy egy sétatálcával járt, amin vagy ezüstből készült, vagy csak krómozott, csillogó macskafej villogott. Ez igen feltűnt, s ezt mindjárt jól megjegyeztem.

Ezután következett az, ami miatt ezt a történetet mégis elmesélem. Pedig akkor magamban elhatároztam, hogy erről soha senkinek egy szót se szólok, nem teszem nevetségessé magamat... de aztán a Penge miatt... no, de ezt majd később.

Szóval bejöttünk a könyvtárba, ahol óvatosan körülnéztem, félre vont, közel hajolt hozzám, és azt mondta, mielőtt még bármit mondanék, ő szeretne valamit mutatni nekem. Csodálkoztam, az idegen nekem, itt, ahol már száz éve dolgozom? Csak a szemével jelezte, hogy menjünk a lift felé. Mivel a földszintről

indultunk, igencsak meglepett, hogy miután össze-vissza nyomkodta a gombokat, a lift lefelé indult el. És nem is csak egy vagy két szintet. Hát, eléggé össze voltam zavarodva...

Amikor leértünk, láttam, hogy ez nem a teremgarázs, hisz itt oldalsó ajtók is voltak, amelyek a valóságos teremgarázsban nem léteznek. Az egyik nagy, vörös ajtóhoz odavezetett, elővett egy nagy kulcsot, ami eddig a nyakában lógott egy fényes láncon... és kinyitotta. A villany rögtön fel is kapcsolódott... magától? S akkor láttam, hogy ez valami kiállítóhely-féle és amúgy nagyon hasonlít a régi könyvek tárához, majdnem olyan, szóval ez is egy „másik változat”, értettem meg. A tárlókban és az asztalokon kirakva mindenféle tárgyak heverték, alattuk zöld meg bíborszínű posztó volt, s a fények jól megvilágították ezeket. Az idegen invitált, nézzem csak meg alaposan mindegyiket, próbáljam kitalálni, hogy mik ezek, és miért vannak itt...

A Garabonciás, én már csak így hívom, különféle tárgyakat mutatott. Később kiderült, hogy ezek segítségével tudja megcsinálni azt, amit majd mondok. Például az első tárgy egy legalább 100 éves vagy még régebbi korcsolya volt, pontosabban korcsolyák felszerelve egy szétaposott női korcsolyázócipőre. Nagyon-nagyon régi fűzős lábbelinek látszott, kezembe is vettem, hogy közelebről is megnézem. Ám amint nézegettem, forgatgattam... csak észrevettem, hogy már nem ebben a helyiségben állok, hanem kint az utcán, mégpedig egy befagyott kis tó partján. Ködös, hideg decemberi idő van, össze is húztam a köpenyemet elöl rögtön, és mindjárt arra fordultam, ahonnan a nagy gyerekzsi-vajt hallottam. A befagyott tó közepén egy fából épült nagy hodály állt, láttam, onnan jönnek ki a korcsolyázók, hogy birtokba vegyék a pályát. Mellette egy eléggé lepusztult állapotban lévő, de szép neogótikus épület, rögtön ismerős is volt, csak olyan furcsán: persze ez a mostani bölcsészkar épület. De hiányzott róla a későbbi kiegészítés, az a félkör alakú rész, ahová az Aud. Max. került. De a két kis tornya megvolt kackiásan és hibátlanul, és előtte, jó nagy területen ott az a korcsolyázótó. Eszembe jutott persze a *Csöpörke-tó*, így nevezték... Szóval rájöttem, hogy én akkor még a szegedi egyetem valódi alakulása előtt vagyok az időben, és amit látok magam körül, a nyüzsgő korcsolyázótávon, az a kései 1910-es évek világa...

Nem is mondom el tovább, hogy milyen kalandokban volt részem, csak annyit, hogy az idegen mindig tudta, hol járunk, mert vigyorgott, gondolom a meglepetés meg még az arcomra volt fagyva... Nem szólt semmit, csak az ezüstmacskás botjával mutatta, hogy nézegessem csak tovább a tárgyakat, hogy azok is érdekesek. Továbbléptem. A zöld posztón egy csontkeretes szemüveg következett.

Így aztán jártunk a húszas évekbeli Dugonics téren, ahol tanúja lehettem, hogy egy idősebb úr ült az íróasztalánál, s körülötte álló megszeppent fiatalokat

oktat ki, pontosabban egyet: a csontkeretes szemüvegét – megismertem – letette az asztalra...

– Kérem, József úr, Ön egy verset írt a *Szeged* múlt szerdai számába. Így van? Többek között azt írta, hogy nincs se istene, se hazája.

No, de innen már ismerős a történet. Nem is mondom tovább...

S már megint eltűnt a kép, mint egy látomás továbbcsuhant... s én újra ott álltam az erősen megvilágított szobában. És nézhettem a Garabonciást, amint ismét felemeli a botját, és rámutat egy másik asztalra. Ezen már vörös posztó volt, és ott volt látható a következő tárgy. Jöttek a tárgyak sorban, s mi újabb és újabb időablakon nézhettünk be. A Garabonciás nem sok időt hagyott, láthatóan az volt a szándéka, hogy a tárgyakat mind kézbe fogjam, vagy legalább megérintsem, és azzal képes volt felidézni nekem egy hozzájuk tartozó jelenetet.

Egyik „látomás” követte a másikat, és én csak forogtam, pörögtem, szálltam az időben... S itt érünk a mostani történet velejéhez...

*

Szóval mielőtt bármit gondolhattam volna a legutóbb látottak kapcsán, az idegen, aki közben levette a kalapját meg a köpenyét, és egy fogásra akasztotta, már egy másik tárlóra mutatott. Ott gondosan összehajtogatva egy fehér ruhadarab feküdt, mint jobban megnéztem, egy egyszerű orvosi vagy sebészköpeny: tiszta, de jó kopott, s ez is elég régi darab. A bal oldalán fent jó nagy piros klinikai bélyegzővel...

Hát ennek meg mi lehet a jelentősége? Egy pillanat alatt megint máshol voltam. Ezt viszont rögtön megismertem, tudtam, hogy hol járunk. Zöldre festett fémpolcok mindenhol, megosztott emeleti szint üvegtégla padozattal, így a plafon alig két méterre van felettünk. Mindenütt rendezetlen régi könyvek, ránézésre is 16–17. századiak, vagy legföljebb felvilágosodás korabeliek.

Itt, a szegedi egyetemi központi épület könyvraktárainak mélyén, itt alakult akkoriban, 1979–1981 táján a későbbi régi könyves gyűjtemény meg a kéziratár. Karácsonyi Béla, az „Atya”, ahogy mindenki hívta akkoriban a kiváló középkoros latinista könyvtárigazgatót, vendégeket vezet... Szájában ott az elmaradhatatlan szipka, a bödös Fecske cigarettával. Igen, a raktárban bent is dohányoztak, ez még a 1970-es évek vége, 80-as évek világa. Mondom, fontos vendégeket vezet be a raktár mélyére, ehhez az éppen alakuló régi gyűjteményhez. A vendégek kísérijét jól ismerem, vékony, kortalan külsejű ballonkabátos ember, Keserű Bálint professzor, a régi magyarosok vezetője. A két magasabb, szintén vékony, öltönyös urat, akik korukhoz képest furán hosszú hajat hordanak, akkor még személyesen nem ismertem, ma már persze rögtön tudom,

kik ők. Az egyikük – testre simuló szürke karcsúsított öltényében – középen elválasztott őszülő és hosszú hajával határozottan Liszt Ferencet idézi, nagyon intenzíven gesztikulálva beszél, ő a ReBaKucs „mozgalom” vezére, Klaniczay Tibor, akkoriban éppen frissen választott rendes akadémiai tag. Mellette régi barátja és munkatársa, Tarnai Andor, aki akkoriban lett professzora az ELTE régi magyarosainak. De most hallhatóan régi könyves ügyekben jöttek, Keserű lendületesen magyarázza nekik:

– Kérem szépen, minden régi magyar könyvtárra vonatkozó adatot összegyűjtünk. De itt könyvtárnak számít ám minden! Hagyatékok, testamentumok, akár levelekben küldött listák is... Az az elképzelés, hogy nemcsak a forrásokot szedjük kataszterbe, hanem az egyes kuszán leírt tételeket megfejtve, átírva kicédulázzuk az egyes művek adatait is.

Közben fénymásolt könyvtárjegyzékeket mutat, lelkesen röpködnek a „catalogus librorum” meg a „különb-különb féle könveknék jegyzéki”, „Item secundus” és hasonlók... „Pazman Petri hodaegusa”... ez a *Kalauz* – magyarázza Tarnai már szemüvegben vizsgálódva. Míg ezek négyen, Keserű, az Atya, Klaniczay és Tarnai lelkesen vizsgálják a könyvjegyzékeket, előjön a belső részből, az ún. Esterházy-szobából egy szakállas szőke fiatalember; az itteniek láthatóan készültek erre az alkalomra, mert újabb régi könyvtárjegyzékeket hoz. Nyilván ennyi kitűnő és tapasztaltabb paleográfus latinost ki kell használni, a nehezebben kiolvasható vagy titokzatosabb tételek felett érdekes dolog elmerengeni, meg kicsit versengeni is. Klaniczay ez utóbbit láthatólag igen élvezi is. Keserű professzor bemutatja tanítványát, hogy ő a Herner...

– Herner János, hallgató... én is a könyvjegyzékprojekten dolgozó régi magyaros vagyok – mondja, és lekezel a vendégekkel.

Gyorsan szalad az idő a könyvjegyzék-fénymásolatok salátahegyei felett, előkerülnek a speciális kézikönyvek is.

– Itt a Jöcher-féle *Gelehrten-Lexicon*, meg persze az *Allgemeines Europäisches Bücher-Lexicon* is – mondja Keserű Bálint.

– Holl szeminarizáltatta őket ebből, amik kellene a régi könyvek megfejtéséhez, minden hallgatót, úgy értem a régi könyves projektben utazó hallgatókat, a régi magyaros speciális képzésesek közül. Holl Béla piarista könyves tudósra gondol, aki valóban hosszú ideig lejárt tanítani ilyen ismereteket ide, Szegedre.

Aztán egy újabb hallgató bukkan fel, már számítottam rá, mert persze közben eszembe jutott az egész jelenet. Magamat látom, 22-23 évesen, persze már szakállasan és lelkesen magyarázva Gombossy Mátyás kőszegi, 17. század közepi könyvlistáját, ami valóban szokatlanul nagy. Szerencsés vagyok, Tarnai és az Atya segít is néhány tételt „megfejtetni”.

Egyszer csak mély hang dörög ki az Esterházy-szobából:

- Karcsi, az Atya még itt van?
- Persze, a vendégekkel, bújj már ki onnan... – mondom a zöld vasajtó részének. Így újabb ember bújik elő, hallgató ő is. Egy erős, szakállas és meztlábbas fiatalember vagy inkább fiatal diák, csak a szakála miatt idősebbnek látszik. Nekünk már nem furcsa – a fiatal kora ellenére hordott hosszú szakáll –, évfolyamtársai Tolsztojnak hívják. Vastag és meglehetősen koszos, fehér sebészköpeny van rajta, nadrág meg nemigen, különben is strandpapucst visel. Nagy hangon még kiabál hátrafelé, hogy a kulcs nem nála van, hanem azt odaadta az Urbánnénak. A vendégeket látva aztán megszeppen...
- Monok István – mutatkozik be elhalkulva ő is, az újabb szakállas –, én Csánaki Máté könyvjegyzékével foglalkozom. Három főlíó terjedelmű, mutatom a fénymásolatot, ez a címe: *Catalogus Librorum Reverendi ac Clarissimi Domini piae memoriae Matthaei Csanaki...* Sorrendben mondja, hogy „In folio, In quarto, In duodecimo...”, de van benne „In folio mixti libri...” is, teszi hozzá nagy komolyan.

Lelkesedésében nem is vészi észre, hogy közben Tarnai vigyorogva ránéz Keserűre, de már közben Klaniczay is hangosan nevet. Sem Karácsonyi, sem Keserű nem érti...

Monok barátunk meg főleg zavarban van, azt hiszi, valami butaságot mondott. De nem, nem erről van szó, Tarnai a kezével mutatja, képletesen szakállt rajzolva az álla köré:

- Bálint, ez nálatok kötelező? Vagy amúgy mindegyik hallgatótok egyforma szokásbarna, kékszemű, szakállas???

Keserűnek is leesik, hogy a három, sorban kijövő egyed a külső szemlélőnek szinte hasonmás. Persze mi ezt belülről nem láttuk, nem látjuk, de a vendégek roppant jól szórakoznak rajta.

Jön aztán az Urbánnénak nevezett idősebb hölgy, nemigen törődik a vendégekkel, meg is fenyegeti Monokot, hogy már százszor megmondta az Atya, így mondta, hogy „Atya”, hogy nem lehet munkaidő után bent maradni a raktárban... aztán hallom, hogy egy kis szőke, vékonyka kis nő, hirtelen megismerem, Enéh, igen, az a Szabó Enéh... odafordul halkan valakihez, azt nem ismerem meg, háttal van, és azt mondja neki:

- ...ezzel vigyázzon, a nagy szakállúval, lehet, hogy provokál, mindig szidja a rendszert, meg az oroszokat, szóval ... szerintem KGB-ügynök... (ezt már egész halkan mondja).

*

A káprázat elillan, egy másik tárggyal máshová vált minden... Alig akarnak a tárgyak elfogni, és a látomások és emlékképek csak jönnek szembe és sorra. Szinte belefáradni. Aztán egyszer csak a fekete ruhás ember magára teríti nagy garabonciás köpönyegét, megfogja ezüstmacskás botját, nem nagyon szól semmit, csak jelzi, hogy vége a mulatságnak: irány a lift... hosszan megyünk fölfelé, aztán fölérünk a földszintre.

Annyi mindent kérdeznék tőle, de egyrészt még meg vagyok illetődve a látottaktól, másrésztől meg nem igen válaszol semmire. Megy kifelé az épületből, kísérem ki a Zászló utcai bejáráshoz. Próbálom megállítani... már ropog a hó a lába alatt, amikor utána kiáltok:

- De azt nem mondta el, hallja-e, hogy mi ebből az egészből, szóval, mi a tanulság? Azt sem, hogy miért mutatta ezeket?

Vissza se nézett... nem mondott az semmit sem, csak olyan hatalmasan kacagott, de úgy, hogy az egész utcában visszhangzóan szétterült a hangja.

Aztán még észrevettem, hogy egy fekete macska követi, sárga vagy zöldes nyakörv volt rajta, megismertem: a Penge volt az, a mi régi elveszett fekete könyvtári macskánk... hát végül is miatta, a Penge miatt is meséltem mindezt el, mert olyan nagyon kedvencünk volt... *annak idején...*

Barátsággal meséli

*Kokas Károly
Szegedről, lassan ötvenéves ismeretség-barátság után*